

The humanist kingmaker veliko je ostvarenje, kako za samoga autora, tako i za hrvatsku, ali i mađarsku historiografiju. Objavljivanjem ovog zapaženog djela na engleskom jeziku omogućuje se njegova široka međunarodna čitanost što je vrlo važno za ovo djelo u kojem je autor uspješno prikazao Ivana Viteza u širem kontekstu, odnosno kao osobu koja je svojim djelovanjem nadilazila okvire srednjovjekovnog Ugarskog Kraljevstva u 15. stoljeću. Osim međunarodne upoznatosti s djelovanjem ovoga istaknutog biskupa, političara i diplomata kao i s poviješću Ugarskog Kraljevstva općenito, doprinos ovoga djela je i metodološki vrlo uspješan primjer suvremenog sveobuhvatnog, multidisciplinarnog pristupa pisanju povijesti značajne povijesne ličnosti kakva je bio Ivan Vitez.

Jakov Blagojević

Rudolf Barišić, *Od Pečuha do Fojnice – Korespondencija fra Bone Perišića*, Zagreb; Fojnica: Hrvatski institut za povijest; Franjevački samostan Duha Svetoga, 2023, 413 stranica

Knjiga *Od Pečuha do Fojnice – Korespondencija fra Bone Perišića* autora Rudolfa Barišića objavljena je u suizdavaštvu Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu i Franjevačkog samostana Duha Svetoga u Fojnici. Ovaj naslov tematski se nadovezuje na prethodnu knjigu *Bosanski Ugri – institucionalna povijest franjevačkog školovanja 1785. – 1849.* Sačuvana korespondencija ne samo da pruža podatke za biografsku skicu fra Bone Perišića i klerika čija je pisma sačuvao, nego služi i kao primjer svakodnevnog života bosanskog klerika na studiju u Ugarskoj.

Knjiga započinje *Predgovorom* (9-12) u kojem autor objašnjava kako je došlo do nastanka djela te navodi redakcijsku logiku za priređivanje knjige i dužne zahvale. U *Prologu* (13-18) svojevrsna autorova *licentia poetica* na prvi pogled iznenađuje sadržajem

– piše o latinskim poslovicama i karakterizaciji rimskih pisaca. Čitatelj će na kraju ipak lako povezati kako je poput klasičnih autora, posebice Cicerona, i fra Bono Perišić imao određenu svijest o historijskoj memoriji, koja ga je, ironično, zaobišla do objavljivanja ove knjige. Poglavlje *Uvod – pisac i njegovo djelo* (19-34) objašnjava kako je fra Bono Perišić, odnosno „bosanski Ciceron“, svjesno čuvao vlastitu korespondenciju i radio prijepise za vrijeme studija u Pečuhu. Autor ovdje jasno zadaje dvije glavne zadaće svog djela: prva je objaviti sačuvanu i dostupnu korespondenciju, a druga kontekstualizirati ju, opisati, analizirati teme koje se otvaraju te postaviti temelje za daljnja istraživanja njegove rukopisne ostavštine. Uvod nudi i kratku Perišićevu biografiju i popis poznatih rukopisa, a posebno je istaknuta problematika Perišićeva statusa u historijskoj memoriji provincije uzimajući u obzir činjenicu da su brojna pisma znamenitijim ličnostima Bosne Srebrene (Jukiću, Šunjiću i Vujičiću) izlučena iz Perišićeve ostavštine, a propašću njihove ostavštine propala su i brojna Perišićeva pisma.

U poglavlju *Adresati i vrijeme – kontekst nastanka* (35-50) autor ističe da je Perišić vrlo rano, pod mentorstvom fra Mate Krstićevića, bio poučen o važnosti čuvanja pisama, kao i pisanju na latinskom jeziku. Ovdje se analizira učestalost sačuvane korespondencije za vrijeme boravka u Pečuhu, adresati, kao i glavne teme pisama – traženje novčane pomoći, informiranje o stanju u provinciji te razmjena iskustava po pitanjima smještaja, školovanja i svakodnevice. Autor zaključuje da je tijekom studija Perišić održavao primarne pismovne veze s Bosnom: ponajviše mentorom Krstićevićem, ali i klericima fojničkog samostana s kojima je Perišić proveo novicijat te starijim franjevcima koje je upoznao tijekom boravka u Fojnici. Međutim, stabilnost Perišićeva boravišta u Pečuhu omogućila je stvaranje bliskijih veza i s nekolicinom ugarskih kolega. Zbog najveće očuvanosti korespondencije za vrijeme studija (oko tri četvrtine) prikazan je graf broja

pisama u razdoblju 1828. – 1837. te autor uočava trendove i donosi zaključke na temelju biografskih činjenica.

Sljedeća četiri poglavlja predstavljaju podjelu Perišićeve korespondencije na četiri tematske cjeline. To su: *Život klerika* (s 5 potpoglavlja), *Klerička korespondencija – narav*, *Drugovanje – Perišićevi sustanari i suučenci* te *Korespondencija iz kasnijeg života*. Budući da je sačuvano najviše Perišićeve korespondencije nastale za vrijeme studija u Pečuhu, autor je taj dio korespondencije podijelio na više tema. S druge strane, kasniji život prikazan u poglavlju *Korespondencija iz kasnijeg života*, djelomično obrađen i u prethodnom poglavlju, obrađen je odvojeno upravo zbog jasne razlike u odnosu na Perišićev studentski život, ali i zbog lošije očuvanosti. Ovakav tematski pristup, prisutan i u najvećem poglavlju *Život klerika*, doprinosi lakšem snalaženju čitatelja i umanjuje potencijalnu monotonost teksta. Također, čitatelj se prolazeći kroz različite teme i pristupe korespondenciji u više navrata podsjeća na već ustanovljene činjenice o Perišiću, što znatno olakšava stvaranje jasnije predodžbe o Perišićevom životu, kao i o širem kontekstu nastanka korespondencije.

Poglavlje *Život klerika* (51-102) nakon jedne uvodne stranice dijeli se na pet potpoglavlja: *Perišić kao klerik u Fojnici i Pečuhu*, *Perišić i bosanski Misnici*, *U potrazi za pomoći*, *Zdravlje i obitelj* te *Dopisivanje s ostalim bosanskim klericima*. Autor smatra da Perišićeva korespondencija za vrijeme školovanja u Pečuhu može poslužiti ne samo kao svojevrsni dnevnik, već i kao primjer svakodnevnog života bosanskog stipendista. Činjenica da je praksa međusobnog dopisivanja bila učestala, ali i da je malo takvih pisama sačuvano, također daje dodatnu vrijednost objavljivanju ove korespondencije. U navedenom poglavlju autor na temelju sačuvanih pisama rekonstruira kontekst Perišićevog odrastanja – rođenje u katoličkoj sredini, Fojnici, i krvnu srodnost s fra Matom Krstićevićem, njegovim patronom i odgojiteljem. Perišića

je u stupanje u samostan privuklo i vezalo učenje čitanja, pisanja, a kasnije i latinskog jezika. Krstićević, na čiju preporuku Perišić odlazi na studij u Pečuh, Perišiću će ostati važna karika za uspostavu veza sa starijim franjevcima, ali i glavni organizator prikupljanja i slanja novca koji su franjevci skupljali za njegovog štćenika. Autor se dotiče raznolikih tema i problematike koja proizlazi iz sadržaja korespondencije: financijskih problema studiranja zbog nedovoljne stipendije, stresiranja oko učenja i ispita te izvještavanja o rezultatima, problema usamljenosti, zdravstvenog stanja, traženja financijske i materijalne pomoći, posuđivanja knjiga, raspitivanja o drugim franjevcima i održavanja prisnih ili službenih odnosa, problema oko kašnjenja ili gubitaka poslanih pošiljki i pisama te sukobima i nesporazumima koji iz toga proizlaze. U odnosima sa starijim franjevcima iz Bosne Srebrene jasna je Perišićeva motivacija vezana uz novčanu pomoć, ali je vidljivo i da se nekim franjevcima obraćao iz osjećaja poštovanja prema njihovom ugledu. Autor potom analizira korespondenciju s članovima obitelji, gdje dominira odnos s mentorom Krstićevićem, traženje materijalne pomoći, javljanje o zdravlju i slanje pozdrava, dok poseban događaj i određenu prekretnicu u Perišićevom životu predstavlja smrt njegove majke. Analizirajući dopisivanja s ostalim bosanskim klericima autor prikazuje njihove odnose, tj. stupanj prisnosti temeljen na korespondenciji, pri čemu se na temelju količine pisama, njihovog tona i sadržaja ističu Franjković i Skočibušić. Zbog već spomenutih poteškoća prilikom slanja pisama, ali i činjenice da je Perišić radio i prijepise pisama, što je dodatno usporilo njegovo odgovaranje, često bi izbile svađe i nesporazumi. Naime, korespondenti su znali predbacivati Perišiću lijenost, pa čak i nemar prema održavanju prijateljstva.

U poglavlju *Klerička korespondencija – narav* (103-111) autor se dotiče mnogih tema koje proizlaze iz korespondencije: modela materijalnog preživljavanja na studiju, društvenih odnosa među bosanskim

franjevcima kao i Perišićeve uloge autora i redaktora prilikom čuvanja i manjeg interveniranja u prepisanu korespondenciju. Najviše pozornosti autor pak posvećuje pitanju funkcionalnosti teksta, odnosno analiziranju Perišićeve namjere da prepíše svoju korespondenciju. Poglavlje *Drugovanje – Perišićevi sustanari i suučnici* (113-162) bavi se s jedne strane Perišićevim odnosima sa sustanarima iz Bosne, a s druge strane odnosima s kolegama rođenima u Ugarskoj. Iako je Perišić održavao odnose i s klericima drugih distrikata, autor i ovdje primjećuje njegovu *fojnicocentričnost*, odnosno činjenicu da je najbližije odnose među sustanarima razvio upravo s fojničkim kolegom Baltićem. Što se tiče ostalih kolega iz Ugarske, iako temeljen na malenom uzorku, autor zaključuje da je i kratkotrajan zajednički boravak mogao dovesti do stvaranja trajnih emocionalnih veza. Autor potom analizira Perišićevu korespondenciju s bivšim kolegama, profesorima i znancima nakon što se iz Pečuha vratio u Bosnu. Zaključuje da se Perišić odlično uklopio u studentsku sredinu i da je imao brojna prijateljstva i poznanstva izvan dobne i akademske generacije. Na kraju poglavlja autor se pozabavio pitanjem jezika usmene komunikacije između Perišića i njegovih kolega iz Monarhije, ali ne nalazi nedvojbeni odgovor na to pitanje.

U poglavlju *Korespondencija iz kasnijeg života* (163-170) autor skreće pažnju na Perišićevu korespondenciju nakon studija koja je manje zaokružena i slabije sačuvana u odnosu na studentsko doba zbog već spomenutog izlučivanja dobrog dijela pisama, ali i zbog Perišićeva odustajanja od izrade prijepisa. Analizom korespondencije autor uviđa formalniju narav njenog sadržaja i tona. Također zaključuje da Perišić nije ostvario značajniji formalni uspon u hijerarhiji provincije, unatoč vlastitoj ambiciji, a razlog tomu vidi u gubitku popularnosti među subraćom zbog različitih okolnosti i narušavanja odnosa. Autor ipak uviđa da je Perišić uživao neosporan ugled na temelju drugih aktivnosti i da je, u odnosu na

razdoblje studiranja, znatno proširio društvenu sliku svojih korespondenata.

Autor sažima svoje rezultate analize Perišićeve korespondencije u *Zaključku* (171-174). Posebno valja istaknuti ironiju da su unatoč jasnoj Perišićevoj namjeri da sačuva pisanu riječ mnoga njegova pisma izlučena iz njegove ostavštine i pridodana poznatijim franjevcima, da bi potom nestala u paležu, a sâm autor ostao gotovo zaboravljen. Nakon zaključnih razmatranja slijede *Izvori i literatura* (175-180), a zatim poglavlje *Korespondencija fra Bone Perišića* (181-389) koje donosi izvorne prijepise 199 pisama. Pisma nisu u potpunosti kronološki raspoređena, već je autor, u želji da ne razbija cjeline koje je sâm Perišić priredio za vrijeme boravka u Pečuhu, određena pisma raspoređio onako kako se čuvaju u arhivi u Fojnici, dok su ostala posložena kronološki. Pisma su ostavljena u izvornim jezicima (latinski, hrvatski, i jedno na talijanskom), a uz svako stoji i regist. To omogućava čitatelju da čita pisma na hrvatskom jeziku u starijim jezičnim oblicima, dok nepoznavateljima latinskog jezika registi omogućuju dovoljno razumijevanje sadržaja pisma. Osim toga, knjiga sadrži i sažetak na mađarskom (391-393) i engleskom jeziku (395-397), *Kazalo* (399-412) te kratku biografiju autora (413).

Zaključno, knjiga je postigla upravo ono što je autor na početku zadao kao cilj: sačuvana i dostupna korespondencija objavljena je i priređena te je pružen društveni, institucionalni i politički kontekst u kojem ona nastaje. Autor je temeljito razmotrio teme koje ova korespondencija otvara i rekonstruirao biografske crtice, ne samo jednog do sada manje poznatog bosanskog franjevca, nego i drugih klerika čija je pisma Perišić sačuvala. Navedena korespondencija i zaključci koji proizlaze iz ove knjige dobar su temelj za daljnja istraživanja tema koje su otvorene, poput pitanja kleričke svakodnevice, socijalne snalažljivosti te položaja stipendista u tuđini.